

A 18344/40
413

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
ИЗВОРИ СРПСКОГ ПРАВА IV

ЗАКОНИК

ЦАРА СТЕФАНА
ДУШАНА

КЊИГА III

БАРАЊСКИ, ПРИЗРЕНСКИ, ШИШАТОВАЧКИ,
РАКОВАЧКИ, РАВАНИЧКИ И СОФИЈСКИ
РУКОПИС

Примљено на VII скупу Одељења друштвених наука 8. новембра 1994. године

Уредници

академици

МИТАР ПЕШИКАН, ИРЕНА ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ, МИОДРАГ ЛОВИЧИЋ

091.5.07:342.36(094.4=861)"13":801.53=861

БЕОГРАД

1997

"653"

ДИМИТРИЈЕ Е. СТЕФАНОВИЋ

ОПИС ПРИЗРЕНСКОГ РУКОПИСА

1. Призренски рукопис се налази у Београду у Народној библиотеци Србије и чува се под бројем 688.

Поред Душановог законика Призренски рукопис садржи углавном правне односно црквеноправне текстове. Кодекс има 165 листова од папира. Листови недостају на почетку, у средини и на крају рукописа. Листови су величине $22,2 \times 16$ см (мерено на л. 23). На странама је исписано по 24 реда, са изузетком оних листова (157—165) који су касније уметнути у конволут. На њима је по 23 реда. У старијем делу рукописа текст је величине $15,5 \times 10$ см (78^г), а млађем делу димензије текста су $15,2 \times 8,8$ см. У првој половини рукописа (до л. 109^г) у виду живе ознаке испisuју се старословенски словни бројеви (од **а** до **Ѣ**). Растојање између горње и доње линије реда је у старијем делу рукописа 0,9 см, а у млађем делу 0,8 см. Рукопис има 21 свешчицу (+1 лист прилепљен уз последњу свешчицу). Свешчице су на спољној или чешће унутрашњој страни доње маргине недоследно означене старословенским словним бројевима. Прва и последња свешчица нису обележене. Неколико свешчица има словну бројну ознаку само на почетку (свешчице 2. 3. 6. 12—13. 14. 18. 20) или само на крају (свешчице 4. 8. 17). Већина свешчица има по 8 листова. У првој тетради недостају 2 предња листа, а девета тетрада има 9 листова, док двадесета тетрада има 5 листова, у њој су последња три листа истргнута. Последња (21) тетрада од 8 (+1) листова је касније уложена у конволут без ушивања. Оригинални повез је од дашчица пресвучених тамно-смеђом кожом, која је нарочито на хрпту доста оштећена. На хрпту су ребра. Рупе на полеђини задње корице и у предњем жлебу показују да су на корицама биле две копче. Жлеб на корицама је непрекидан. На кожи обе корице је слепи тисак у виду оквирних слободних и испуњених украсима трака са унутрашњим правоугаоником, у којем су дијагоналне траке и симетрично размештени флорални украси, као и жигови са нејасном представом. Слепи тисак је на задњој корици једва видљив. Корице су првоточне, а повез је на неколико места рашивен.

2. Призренски рукопис је у инвентарску књигу Народне библиотеке у Београду заведен 1885. године, пошто га је Никола Мусулин већ неколико година ра-

није донео из Призрена. Књига је нестала у првом светском рату и имала је сложену судбину.¹ Кодекс је недавно враћен у Народну библиотеку Србије.

О времену настанка рукописа била су различита мишљења. С. Новаковић је сматрао да је рукопис могао бити написан крајем XV или почетком XVI века.² На основу мишљења Ламанског, које преноси Т. Зигел, Призренски рукопис је настао крајем XIV века,³ а према Т. Флоринском он је настао почетком XV века.⁴ У свом другом издању Душановог законика С. Новаковић каже да овај рукопис не може бити старији од прве четвртине XV века.⁵ Љ. Стојановић у опису рукописа Народне библиотеке настанак Призренског рукописа везује за XVI век.⁶ Ово датирање прихвата и А. Соловјев у свом ранијем раду о Душановом законнику.⁷ В. Мошин је на основу анализе водених знакова тврдио да је рукопис настао између 1525. и 1530. године.⁸ Његово мишљење прихвата и Н. Радојчић.⁹ Анализу водених знакова у рукопису урадио је и А. Соловјев и дошао је до закључка, слично Мошину, да је рукопис исписан између 1520. и 1530. године, а да накнадно дописани део рукописа потиче из 1560—1570. године.¹⁰ Наша филигранолошка анализа углавном потврђује В. Мошиново и А. Соловљевљево датирање, с тим што сматрамо да је старији део рукописа настао у првој четвртини XVI, а млађи део у седмој и осмој деценији тога века.¹¹ У рукопису су следећи водени знаци.

(1) Чешће се јавља *кардиналски шешир са цветом и контрамарком „А“*, врло слично Брике¹² 3459 из 1522. године, слично Музеј Српске православне цркве, Грујићева збирка, бр. 96 из 1522. године.

(2) Други тип *кардиналског шешира*, слично Музеј Српске православне цркве, Грујићева збирка, бр. 24 из 1525. године и Архив Сплита бр. 135 из 1502—1525. године. Ова варијанта воденог знака не одговара Брикеу¹³ 3511 из 1519. године, као што то тврди А. Соловјев.¹⁴

¹ О судбини рукописа видети: А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, Београд 1980, 39—42.

² С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354*, у Београду 1870, XIII.

³ Т. Зигел, *Законник Стефана Душана*, Санктпетербург 1872, 39.

⁴ Т. Флоринский, *Памятники законодательной деятельности Душана (Царя Сербовъ и Грековъ)*, Киев 1888, 199.

⁵ С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354*, Београд 1898, LXVII.

⁶ Љ. Стојановић, *Каталог Народне библиотеке у Београду*, IV, Рукописи и старе штампане књиге, Београд 1903, 122.

⁷ А. Соловјев, *Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Скопље 1928, 21.

⁸ В. Мошин, *Filigranologija kao pomoćna historijska nauka*, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, I, Zagreb 1954, 26.

⁹ Н. Радојчић, *Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354*, Београд 1960, 19.

¹⁰ А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, 42.

¹¹ Филигранолошку анализу у Призренском рукопису урадио је Радоман Станковић, филигранолог Народне библиотеке Србије у Београду. На колегијалној помоћи и овог пута изражавамо захвалност.

¹² С. М. Briquet, *Les filigranes*, Dictionnaire historique des marques du papier, I, Paris—Londres—Leipzig—Amsterdam—Rome—Madrid 1970.

¹³ С. М. Briquet, *Les filigranes*, I.

¹⁴ А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, 42.

(3) На касније дописаном делу рукописа варијанта воденог знака је *једно-сѣрука койѡа у кругу са звездом и конѣрамарком „РС“ са ѣролисѣом*, врло слично Мошин¹⁵ 1909 из 1581. године и 1908 из 1570—1581. године.

О писару и месту настанка рукописа нема података.

3. Рукопис је скромно илуминиран. Највећи део текста исписан је мастилом мрке боје, доброг квалитета. Једноставни иницијали, понекад са пречкицама или продуженим хоризонталним потезима, мања или већа иницијална слова, заглавља, живе ознаке, маргиналне текстуалне и бројне ознаке киноваром доброг квалитета. На л. 4^г квадратна заставица, која заузима пола стране, у каснијем неовизантијском стилу са биљним мотивима и плетером који су представљени и на спољашњим угловима и одозго, изнад средине квадрата. Заставица је исцртана мрким мастилом, а колорисана црвеном, плавом, тамножутом и белом бојом.

4. Призренски рукопис садржи преглед садржаја и текст Скраћене Синтагме, Правила светог Јована посника, одломак из Синтагме, Светог Василија питања и одговори о цркви, Законик цара Јустинијана, Душанов законик, кратко правило у вези са постом и посланицу патријарха Генадија.

лл. 1^г—3^в Сказаніе главизнамъ. и начело азъ състава · глава, ѿ: ѡ православиѣи вѣрѣ. и ѡврьгшихъ се непорочныи сеи хр<и>стіанъскыи вѣрѣи. и како пріемати сыхъ<ъ> п<о>добаетъ<ъ>. х ѿ о хиротонисоуемыхъ<ъ> наиманнныи.

лл. 4^г—109^г Свѣиеніе ѡбѣти възсѣхъ<ъ> вынь с<ве>щенъныхъ<ъ> и б<о>ж<ъ>ст<ъ>вныхъ<ъ> правилъ. потроужденъно възкоупѣ и сложенъно. иже въз с<ве>щенъноиннокъхъ<ъ> послѣдънымъ. Матъеемъ слоуиъскимъ. х ꙗще ли же кыи ѡтъ<ъ> еп<и>ск<о>пъ, или причѣтникъ. любо прѣжде хиротоніе. любо по семъ<ъ> ѡтъ<ъ> своихъ<ъ> иманіи дати възхоуѣть цр<ъ>кви въз нюже наф<е>ченъ быс<тъ>. не тѣкмо не възбранѣемъ. нѣ и възакон похвали дос<то>ино соудимъ.

лл. 109^г—111^в ꙗ се правила с<ве>таго ꙗѡанна постника. Иже оубо ѡбаваніе исповѣдающихъ<ъ>, или ѡфодѣтаніе. или вѣхвомъ себѣ издавъшійхъ<ъ>. х въз възсѣмъ жити хотецоу злостраданіе проходити. прѣбыванію таковомоу прикладное.

лл. 111^в—112^в ѡ каноникоу, и ѡ ѡже хиротонии даемыхъ<ъ>. каноникъ еже мы повиноу именуемъ х нѣ и дроуго съборно, назнаменіе быс<тъ> при патрїафъсѣ николѣ, повелѣваніе семъ хрисовуѣс давати се каноникоу, и ꙗже ѡ хиротони.

лл. 112^в—117^г С<ве>т<а>го василїа сказаніе. и справленіе цр<ъ>ковное. и таинное провидѣніе. х еп<и>ск<о>пъ ли, прѣзвитеръ ли, дїаконъ ли. съ възма отъ<ъ> сѣзма с<ве>щенънаго постит се съ жидовиномъ или празноуѣть съ

¹⁵ V. Mošin, *Anchor Watermarks*, Monumenta chartae papyraceae historiam illustrantia, XIII, Amsterdam MCMLXXIII.

